

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის
კულტურულ-საგანმანათლებლო
პოლიტიკა აფხაზეთში
CULTURAL AND EDUCATIONAL POLICY
OF DEMOCRATIC REPUBLIC
OF GEORGIA IN ABKHAZIA

ლია ახალაძე

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
თბილისი, საქართველო

Lia Akhaladze

Sokhumi State University
Tbilisi, Georgia

ABSTRACT

The article discusses the cultural and educational policy of the Democratic Republic of Georgia in Abkhazia. Drawing on a cyclical study of the legal acts of the Democratic Republic of Georgia, the press from 1918-1921, archival documents, statesmen's memoirs, and other historical sources, this analysis explores the reforms implemented by the government of the First Republic in the fields of education and culture.

The government of the Democratic Republic of Georgia, right from the declaration of independence, on May 26, 1918, initiated reforms throughout Georgia, including Abkhazia. It laid the foundation for the establishment of a modern educational system and a new type of educational relations. For the first time, all educational institutions came under state institutional subordination, with the educational process being 'nationalized' and regulated. The government supported and financed the professional development of teachers and paid great attention to the educational rights of national minorities, especially Abkhazians. Additionally, it created several higher primary schools in Sokhumi, Gagra, Ochamchire, and Samurzakano, and transformed the Sokhumi teacher's seminary into an educational institute.

At this time, the first professional unions of teachers were formed in Abkhazia. Simultaneously, at Tbilisi State University, the foundation for the scientific study and research of the Abkhazian language was laid for first time in the history of the Abkhaz people.

As a result of the policies implemented by the government of the Democratic Republic of Georgia from 1918 to 1921, the first musical and theatrical societies were established in Abkhazia by professional staff sent from Tbilisi. This initiative laid the foundation for the subsequent institutional development of professional musical and theatrical collectives in the region.

In democratic Georgia, the acclaimed Abkhazian writer and public figure, Dimitri Gulia, with the support from his friends in Tbilisi, successfully established the first Abkhazian-language newspaper. Unfortunately, this achievement was later undone by the Bolshevik government.

საკვანძო სიტყვები: საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა, საქართველოს კულტურულ-საგანმანათლებლო პოლიტიკა აფხაზეთში (1918-1921).

Keywords: Democratic Republic of Georgia (1918-1921), cultural and educational policy in Abkhazia, Georgian-Abkhaz relations

შესავალი

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის განათლებისა და კულტურის ისტორიის შესწავლა საბჭოთა პერიოდის ისტორიოგრაფიაში ტაბუდადებული თემა იყო. ვახტანგ ბერიძის სიტყვებით, მაშინდელი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა ხალხის უბოროტეს მტრად და მოღალატედ იყო აღიარებული; მექანიკურად ამოშალეს ჩვენი ისტორიიდან ისიც, რასაც იმ წლებში თვით ხალხი ქმნიდა, ხაზი გადაუსვეს მის მაშინდელ შემოქმედებას... ნამდვილად კი ის წლები დიდად ნაყოფიერი იყო სწორედ სულიერი, შემოქმედებითი თვალსაზრისით. კულტურის ყველა დარგში – მეცნიერებაში, განათლებაში, ლიტერატურასა და ხელოვნებაში – დროის იმ სულ მცირე მონაკვეთში, მძიმე ეკონომიკური პირობების მიუხედავად, ყოველი მხრით მტრული ძალებით გარშემორტყმულმა საქართველომ ბევრი რამ ახალი და მნიშვნელოვანი შექმნა. გასაოცრად მრავალმხრივი და ინტენსიური იყო შემოქმედებითი ცხოვრება. ასეთი აღტკინება მხოლოდ ეროვნული აღმავლობის დროსაა შესაძლებელი... ამავე დროს ამ წლების „მექანიკური გათიშვა წინა წლებისგან და მხოლოდ 1918-1921 წლებით შემოფარგვლა არ შეიძლება. ის, რაც მაშინ შეიქმნა, ადრევე მზადდებოდა, ეს იყო ორგანული გაგრძელება იმ მიზანდასახული შემოქმედებითი საქმიანობისა, რომელიც წინ უსწრებდა დამოუკიდებლობას და – ეს არის მთავარი – ამზადებდა ამ დამოუკიდებლობას სულიერი ცხოვრების სფეროში (ბერიძე 1992: 3).

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პოლიტიკა განათლებისა და კულტურის დარგებში ასახულია იმ სამართლებრივ დოკუმენტებში, საარქივო მასალებსა და ჩანაწერებში, რომლებსაც სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აქტის მიღების დღიდან გამოსცემდა ჯერ საქართველოს ეროვნული საბჭო, ხოლო შემდეგ – საქართველოს დამფუძნებელი კრება. აღნიშნულ დოკუმენტებში იკითხება ხელისუფლების დამოკიდებულება საქართველოში მცხოვრები ეროვნული უმცირესობების უფლებების დაცვის მიმართ. პირველ რიგში, საკანონმდებლო დონეზე მოწესრიგდა საქართველოს ეროვნულ საბჭოში ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლობის საკითხი. ეროვნულ უმცირესობებს მიეცათ უფლება ქვეყნის წარმომადგენლობით ორგანოში

26 დეკუტატი აერჩიათ. მათ შორის სომხებს, აზერბაიჯანელებს, აფხაზებს, რუსებს, ოსებს, ქართველ ებრაელებს და ებრაელებს, ბერძნებსა და გერმანელებს. აფხაზებს ეროვნულ საბჭოში 3 წარმომადგენელი ჰყავდათ (აქტების კრებული 1990: 62). ეს უფლება ეროვნულ უმცირესობებს ახალ შესაძლებლობებს აძლევდა როგორც პოლიტიკურ, ასევე საგანმანათლებლო და კულტურის სფეროში აქტიური ჩართვისთვის.

მეთოდოლოგია

წარმოდგენილ კვლევაში აღწერითი და კრიტიკული ანალიზის მეთოდებით გაშუქებულია საარქივო მასალებსა და პრესის ფურცლებზე დაცული ცნობები აფხაზეთში ადგილობრივი მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური, პოლიტიკური და კულტურული მდგომარეობის შესახებ; გაანალიზებულია დოკუმენტებში არსებული ფაქტობრივი ინფორმაცია მოსახლეობის კულტურული და ენობრივი იდენტობის, ეთნიკური ვინაობის, დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლებისადმი დამოკიდებულების შესახებ. წყაროებში ასახული ინფორმაცია შედარებულია სამეცნიერო ლიტერატურის მონაცემებთან, რაც მნიშვნელოვანია საკითხის სრულყოფილი და ობიექტური შესწავლისათვის.

მსჯელობა

XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე საქართველოში დიდი მნიშვნელობა მიენიჭა ჰუმანიტარულ კვლევებს, კერძოდ ქართველოლოგიას, რომელიც განსაკუთრებით გაძლიერდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსების შემდეგ. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის წლებში, ქართველოლოგიური კვლევების პარალელურად, ახლადდაარსებული უნივერსიტეტის პროფესორამ საფუძველი ჩაუყარა კავკასიური ენების მეცნიერულ შესწავლას, განვითარდა კავკასიის მიმართულებით დარგობრივი კვლევები. სწორედ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დროიდან გადაიქცა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი კავკასიოლოგიის მთავარ კვლევით და სასწავლო-საგანმანათლებლო ცენტრად. ამ საქმეს ივანე ჯავახიშვილმა ჩაუყარა საფუძველი და კავკასიურ ენებს შორის განსაკუთრებული ყურადღება აფხაზური ენის შესწავლასა და კვლევას მიაქცია. ამ მიზნით უნივერსიტეტში აფხაზური ენის სასწავლო კურსი შემოიღო, რომლის წასაკითხად თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში აფხაზი მწერალი და პოეტი დიმიტრი გულია მოიწვია. ფაქტობრივად, ამ დროიდან ჩაეყარა საფუძველი აფხაზოლოგიას, როგორც სამეცნიერო-კვლევით მიმართულებას და დაიწყო მისი ინსტიტუციური განვითარება. აქედან იწყება აფხაზოლოგიის რეალური ისტორია: კადრების მომზადება, აფხაზური ენის მეცნიერული კვლევა და სწავლება, ახალი კადრების მომზადება დაწყებითი და უმაღლესი სკოლებისთვის. მანამდე არსად, არცერთ უნივერსიტეტში მსგავსი რამ არ მომხდარა (ახალაძე 2021: 102).

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის განათლების სამინისტრო დიდ ყურადღებას აქცევდა აფხაზეთის სკოლებს. აქაურ სკოლებში პედაგოგები იგზავნებოდნენ თბილისიდან, ქუთაისიდან, მაგრამ ძირითადად სამასწავლებლო კადრებს სოხუმის სამასწავლებლო სემინარია ამზადებდა (ჭუმბურიძე 2000: 79), რომელიც 1915 წლიდან არსებობდა. დემოკრატიული რესპუბლიკის წლებში მისი სტატუსი გაფართოვდა და სამასწავლებლო ინსტიტუტად გადაკეთდა.

ეროვნულ უმცირესობათა კულტურულ-საგანმანათლებლო უფლებების დაცვის თვალსაზრისით საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში ერთ-ერთი პირველი სამართლებრივი აქტი იყო საქართველოს ეროვნული საბჭოს და საქართველოს რესპუბლიკის 1918 წლის 13 სექტემბრის კანონი „სამასწავლებლო ინსტიტუტის და სემინარიების გაეროვნების“ შესახებ. აღნიშნული დოკუმენტის მიღებას წინ უსწრებდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის განათლების მინისტრის გიორგი ლასხიშვილის მოხსენება, რომელიც მან 1918 წლის 2 აგვისტოს წარუდგინა ეროვნულ საბჭოს. მოხსენებაში ავტორმა ასახა სამასწავლებლო ინსტიტუტებისა და სემინარიების ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ ინტერესებთან შესაბამისობაში მოყვანის პრობლემა, რომელსაც ფუნდამენტური მნიშვნელობა ჰქონდა დამოუკიდებელი ქვეყნის საგანმანათლებლო პოლიტიკისთვის. ამ პერიოდის საქართველოში 4 პედაგოგიური სასწავლებელი იყო: ტფილისის საოსტატო ინსტიტუტი, გორის, ხონისა და სოხუმის სამასწავლებლო სემინარიები. მოხსენებაში მინისტრმა დაახასიათა ქვეყანაში მასწავლებელთა მომზადების თვალსაზრისით არსებული მდგომარეობა და ისაუბრა, როგორ უნდა განხორციელებულიყო ამ სასწავლებლების გაეროვნულება. ამ მიზნით აღნიშნულ სასწავლებლებში არაქართული კლასები უნდა დახურულიყო, რადგან აზერბაიჯანლებისთვის სემინარია უკვე განჯაში იყო გახსნილი, ხოლო სომხებისთვის – ერევანში. სამასწავლებლო სემინარიებსა და საოსტატო ინსტიტუტებში ქართული განყოფილებები რჩებოდა, მხოლოდ სოხუმში იქნებოდა ქართული და აფხაზური განყოფილებები, რისთვისაც გიორგი ლასხიშვილმა სოხუმის სემინარიის ახალი, აფხაზური განყოფილებისათვის მთავრობისაგან დამატებითი კრედიტის გაცემა მოითხოვა. გიორგი ლასხიშვილის ამ მოხსენების მერე მომზადდა სპეციალური კანონპროექტი, რომელიც ითვალისწინებდა მასწავლებელთა საოსტატო სემინარიების ქართულ სასწავლებლებად გარდაქმნას. როგორც აღვნიშნეთ, კანონი „სამასწავლებლო ინსტიტუტის და სემინარიების გაეროვნების“ შესახებ მიღებულ იქნა 1918 წლის 13 სექტემბერს. კანონის თანახმად, „ა) გაუქმდეს ტფილისის ინსტიტუტის და გორის სემინარიის აწინდელი ეროვნული განყოფილებანი, ბ) გამოცხადდეს ტფილისის საოსტატო ინსტიტუტი, გორისა, ხონისა და სოხუმის სემინარიები ქართულ სახელმწიფო სკოლებად, გ) გაიხსნას სოხუმის სემინარიასთან აფხაზური განყოფილება, დ) მიეცეს ოთხსავე სკოლას კრედიტი სახელმწიფოს ხაზინიდან თანახმად აქვე დართული ხარჯთაღრიცხვისა“ (აქტების კრებული 1990: 63). აღნიშნული დოკუმენტი საგულისხმო ინფორმაციას გვაწვდის საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ეროვნულ-საგანმანათლებლო პოლიტიკის შესახებ, რომელსაც სახელმწიფოს ფორმირების პირველივე წელს ჩაეყარა საფუძველი. საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტის მიღებიდან სამ თვეში საქართველოს ხელისუფლებამ მიიღო სახელმწიფო კანონი, რითაც საფუძველი შეუქმნა ეროვნულ საგანმანათლებლო სისტემას. ამავე დროს, პირველად აფხაზეთის განათლების ისტორიაში სოხუმის სემინარიასთან სახელმწიფო დაფინანსებით, ინსტიტუციურად ჩამოაყალიბა აფხაზური განყოფილება, რომელიც შემდეგში აფხაზური ეროვნული სკოლის ჩამოყალიბების საწინდარი გახდა. მართალია, სოხუმის სამასწავლებლო

სემინარიასთან ფაკულტატიურად მანამდეც არსებობდა ქართული და აფხაზური სექტორები, მაგრამ ინსტიტუციური თვალსაზრისით ეს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დროს დაკანონდა და ოფიციალურად დაფინანსდა სახელმწიფოს მიერ (ახალაძე 2021: 104).

სოხუმის სამასწავლებლო სემინარიის გაეროვნულების საკითხი არასწორადაა ასახული საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში და მიჩნეულია საქართველოს მენშევიკური მთავრობის მხრიდან აფხაზ ხალხზე ზეწოლისა და ჩაგვრის გამოვლინებად/ფაქტად. სინამდვილეში საქართველოს სახელმწიფომ გააუქმა რუსული სასწავლო სისტემა და შეუდგა ქართული საგანმანათლებლო სისტემის მშენებლობას, გააუქმა რუსულ ენაზე სავალდებულო სწავლება და ქართული ენა აღნიშნული სასწავლებლების სავალდებულო საგანმანათლებლო ენად გამოაცხადა. ამავე დროს სოხუმის სამასწავლებლო სემინარიასთან აფხაზური განყოფილების შექმნით აფხაზ ერს პირველად, სახელმწიფო დონეზე მიეცა შესაძლებლობა, ინსტიტუციურად ჩამოეყალიბებინა საკუთარი ეროვნული სკოლა. ეს იყო საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის ოფიციალური განაცხადი, რომ აფხაზური ენა მთავრობის საგანგებო მზრუნველობის ქვეშ იყო და აფხაზური ენა განათლებისა და კულტურის ენად უნდა ქცეულიყო. აფხაზურ ენასთან მიმართებით ამ ისტორიული გადაწყვეტილების პრეცედენტი ისტორიაში არ არსებობს¹. მიუხედავად ამისა, საბჭოთა ისტორიოგრაფია ამ ფაქტს დუმილით უვლის გვერდს და, სამწუხაროდ, იგივე ვითარება გვაქვს სეპარატისტული პერიოდის აფხაზურ ისტორიოგრაფიაშიც (ახალაძე 2021: 104).

ასევე არასწორია სეპარატისტული ისტორიოგრაფიის მტკიცება იმის შესახებ, თითქოსდა საქართველოს მენშევიკურმა მთავრობამ გადააყენა სოხუმის სამასწავლებლო სემინარიის დირექტორი ვლადიმერ პარდომენკო და მის ადგილზე ქართველი ალექსანდრე გიორგობიანი დანიშნა. სინამდვილეში ვლადიმერ პარდომენკომ გაცილებით ადრე დატოვა თანამდებობა, ვიდრე დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის ფორმირება მოხდებოდა. მან ჯერ კიდევ 1917 წლის სექტემბერში ავადმყოფობის გამო ვერ შეძლო სემინარიის ხელმძღვანელობა და თხოვნით მიმართა კავკასიის განსაკუთრებულ კომიტეტს, რომლის 1917 წლის 20 ოქტომბრის დადგენილებით სემინარიის დირექტორად დაინიშნა ალექსანდრე გიორგობიანი (გელენავა 2000: 40).

ალექსანდრე გიორგობიანის, როგორც მასწავლებლისა და თავისი დროის მოწინავე საზოგადო მოღვაწის, სახე კარგად ჩანს მის ანგარიშში, რომელიც 1919 წლით თარიღდება (სცსია, ფონდი 1935: 37-40; შდრ. Аңчабадзе... 2018: 410-415) და რომლითაც სოხუმის პირველი გიმნაზიის პირველი დამფუძნებელი საერთო კრების ამხანაგობას მიმართავს. ავტორი

¹ აქვე აუცილებლად უნდა აღინიშნოს ის ფაქტიც, რომ უპრეცედენტო იყო საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კიდევ ერთი სამართლებრივი აქტი – „აფხაზეთის სახალხო საბჭოს არჩევნები“, რომელმაც აფხაზეთის ისტორიაში პირველად კონკრეტული და ადგილობრივ საჭიროებებზე ორიენტირებული საარჩევნო სისტემა შექმნა (დებულება „აფხაზეთის სახალხო საბჭოს არჩევნებისა“ მიღებულია საქართველოს პარლამენტის და საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობის მიერ 1918 წლის 27 დეკემბერს. აქტების კრებული 1990: 179-196).

დეტალურად განიხილავს და აფასებს აფხაზეთის საგანმანათლებლო სფეროში არსებულ ვითარებას, ჩამოთვლის სწავლა-აღზრდის საქმეში არსებულ პრობლემებს; განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს დაწყებით სკოლებში შექმნილ რთულ მდგომარეობას და პერსპექტივაში განიხილავს და გეგმავს აფხაზეთის ახალგაზრდების სწავლის გაგრძელების საკითხს უმაღლეს სკოლაში. ანგარიშში თანამედროვეის თვალთ დანახული რეალობაა ასახული და ის ცალკე კვლევის საგანია.

საქართველოს ეროვნული საბჭოს მიერ მიღებული საკანონმდებლო აქტის – „სამასწავლებლო ინსტიტუტის და სემინარიების გაეროვნების“ მიღების შემდეგ, მთელი ქვეყნის მასშტაბით დაიწყო არსებული სასწავლებლების რეფორმა ან ახალი სასწავლებლების დაარსება. ამ მხრივ გამონაკლისი არც აფხაზეთი იყო, რომელიც პირველი მსოფლიო ომის მიმდინარეობის დროს რუსეთის არმიის სამხედრო მოსამსახურის ბევრმა ოჯახმა დატოვა. ადრე არსებული სასწავლებლების ნაწილი დაიხურა, ხოლო ნაწილი რეფორმის პირობებში კვლავ აგრძელებდა საქმიანობას.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა ცდილობდა ხელი შეეწყო საგანმანათლებლო სასკოლო ქსელის გაფართოებისთვის. ამ მიზნით განათლების სამინისტრო სპეციალურად ახალისებდა რეგიონებში სკოლების გახსნის ინიციატივას. მსგავს ინიციატივებს ხშირად ვეცნობით იმდროინდელი პრესის ფურცლებზე. 1918 წლის სექტემბერში ქ. ოჩამჩირის თვითმმართველობამ განათლების მინისტრის წინაშე აღძრა შუამდგომლობა, რათა ოჩამჩირეში გაეხსნა საშუალო სასწავლებელი. გაზეთ „ერთობაში“ გამოქვეყნებულია ოჩამჩირის ქალაქის თავის ბ. ჟორჯოლიანის ინფორმაცია, რომლის მიხედვით, „ქ. ოჩამჩირე წარმოადგენს ცენტრს სამურზაყანოსა და კოდორის ნაწილებისას, დაახლოებით 120 000 სული მცხოვრებლებით, ეს ამოდენა რაიონი მოკლებულია საშუალო სასწავლებელს. სოხუმში ან, სხვა ქალაქში მოწაფეების შენახვის საშუალებას დღევანდელი სიძვირის გამო, უმეტესობა რა თქმა უნდა მოკლებულია. ამიტომაც აუარებელი ახალგაზრდობა, რომელთაც სხვა პირობებში საშუალება ეძლეოდათ სოხუმში ან ქუთაისში წასულიყვნენ, იძულებულნი არიან უარი სთქვან სწავლის გაგრძელებაზე, ოჩამჩირეში ესენი ადვილად მოახერხებდნენ სწავლის გაგრძელებას ერთი მხრივ, ცხოვრების შედარებით სიიაფის გამო და მეორეს მხრივ კი მათ შეძლებოდათ სახლიდან წამოეღოთ აქ ყოველგვარი სურსათი“ (გაზ. „ერთობა“, 1918: 3). ოჩამჩირის ქალაქის თავის წერილში აღწერილი მოსწავლეთა პრობლემები დამახასიათებელია იმ ეპოქის საქართველოს რეგიონებისთვის. მსგავსი პრობლემების მოსაგვარებლად მთავრობამ გადაწყვიტა, რაც შეიძლება მეტი სპეციალური სასწავლებელი გაეხსნა რეგიონებში სასოფლო-სამეურნეო დარგების შესასწავლად. ეს საშუალებას მისცემდა ადგილობრივ ახალგაზრდებს განათლების მიღების შემდეგ მშობლიურ კუთხეში დასაქმებულიყვნენ.

გარდა მატერიალური მდგომარეობისა, აფხაზეთში საგანმანათლებლო საქმის განვითარებას პოლიტიკური ვითარებაც აფერხებდა. რეგიონში საბჭოთა რუსეთის, თეთრი რუსეთის და ოსმალეთის სახელმწიფოთა ინტერესები იკვეთებოდა. ბოლშევიკებმა 1918 წელს დროებით შეძლეს სოხუმის ხელში ჩაგდება და საბჭოთა ხელისუფლების გამოცხადება. მართალია, ეს პრობლემა საქართველოს დემოკრატიული

რესპუბლიკის მთავრობამ მალე გადაწყვიტა, მაგრამ მთელი 1918 წლის მანძილზე მოსახლეობა შიშსა და ომში იმყოფებოდა და განათლებისთვის არავის ეცალა. 1919 წლის ნოემბრის გაზეთი „სახალხო საქმე“ წერდა: „წინა წლის არეულობამ აფხაზეთში დიდი ზიანი მიაყენა განათლების საქმეს, რადგან აფხაზეთის სკოლებში შეწყვეტილი იყო სწავლა-განათლების საქმე. წელს იმის აღდგენას დიდი ენერგია და უნარი სჭირდება. ამიტომ ოქტომბრის 12-ს ქ. ოჩამჩირეში შედგა კოდორის მაზრის მასწავლებელთა პირველი ყრილობა. ყრილობის თავმჯდომარედ ერთხმად არჩეული იქნა ვაჟთა გიმნაზიის დირექტორი გრ. მ. ჯაფარიძე, მდივნად ი.ს. ქორქია. ყრილობამ იმსჯელა კოდორის მაზრის მასწავლებელთა კავშირის დაარსებაზე, სასწავლებელთა საჭიროებებზე და მასწავლებელთა ნივთიერ მდგომარეობაზე. თავმჯდომარის წინადადებით შემუშავებული იქნა წესდება მასწავლებელთა მომავალი კავშირისა. უპირველესი მნიშვნელობა მიეცა კავშირის კულტურულ-განმანათლებელ მხარეს და მასწავლებელთა ნივთიერ დახმარებას“ (სახალხო საქმე 1919: 3-4). როგორც ამ ცნობიდან ჩანს, კოდორის მაზრის მასწავლებელთა პირველ ყრილობაზე დაარსდა მასწავლებელთა პროფესიული გაერთიანება, რომელსაც უნდა ეზრუნა სასკოლო სფეროს განვითარებასა და მასწავლებელთა მხარდაჭერაზე. ადგილებიდან მოხსენებებმა ყრილობას ნათლად დაანახა აფხაზეთის სკოლათა უმწეო მდგომარეობა, რის გამოც „ყრილობამ გამოსთქვა სურვილი, რომ ერობის გამგეობამ მეტი ყურადღება მიაქციოს სკოლებს და მათი საკითხი გამოცდილ პირებთან ერთად გაარჩიოს“. ყრილობაზე არჩეულ იქნა „მასწავლებელთა კავშირის მომავალ ყრილობათა მუდმივი პრეზიდიუმი. პრეზიდიუმის თავმჯდომარედ ერთხმად იქნა არჩეული ყრილობის თავმჯდომარე გრ. მ. ჯაფარიძე, მის ამხანაგად პ. მ. გოგია, მდივნად, პს. შავერბაი“ (სახალხო საქმე 1919: 3-4).

1919 წლის 12 ოქტომბერს ჩატარებული კოდორის მაზრის მასწავლებელთა პირველი ყრილობა და მის მიერ არჩეული მუდმივი პრეზიდიუმი აფხაზეთში მასწავლებელთა პირველი დამოუკიდებელი პროფესიული გაერთიანებაა, რომელმაც პირველად საჯაროდ ისაუბრა სასკოლო განათლებაში არსებულ გამოწვევებზე და ხელისუფლებას და საზოგადოებას შიგნიდან დაანახა სკოლის, როგორც საგანმანათლებლო ინსტიტუციის, განვითარების ახალ საფეხურზე გადასვლის საჭიროება.

1920 წლის ბიუჯეტში საქართველოს განათლების სამინისტრომ აფხაზეთის სკოლებისთვის 12 779 676 მანეთი გამოყო, რაც მაშინდელი მდგომარეობით საკმაოდ სოლიდური თანხა იყო. ამ თანხაში შედიოდა სკოლების შენახვა, მათ შორის სოხუმის სემინარიის, ოჩამჩირის გიმნაზიის, გაგრის რეალური სასწავლებლის დაფინანსება, ახალგაზრდების გაგზავნა საზღვარგარეთ სასწავლებლად, მოსწავლეთა სტიპენდიებით უზრუნველყოფა და ა.შ. ბიუჯეტი ცალკე ითვალისწინებდა ხარჯებს სკოლის გარეშე განათლებისთვის, რომლისთვისაც 1920 წლის ბიუჯეტში მთლიანად 2 მილიონი მანეთი იყო განსაზღვრული, მისი „ნაწილი მოხმარდება საერთო წესით აფხაზეთსა“ – ვკითხულობთ დოკუმენტში (სცსია, ფონდი 1935: 8; მდრ. სონდულაშვილი 2021: 252-253). ცალკე იყო გამოყოფილი ფული „სახელმძღვანელოთა და სასწავლო ხელსაწყოთა შესაძენად“, საშუალო და დაბალ სკოლებში ღარიბ მოწაფეთა დასახმარებლად, მაგალითად, განაპირა

კუთხის ახალგაზრდათა სტიპენდიისთვის ბიუჯეტში განსაზღვრული იყო 200 000 მანეთი (იქვე).

საარქივო მასალებსა და პრესის ფურცლებზე დაცული ცნობები მრავალმხრივი ანალიზის საფუძველს იძლევა. როგორც საბუთებიდან ჩანს, დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა დიდ ყურადღებას უთმობდა მასწავლებელთა გადამზადების პროცესს. ამ მიზნით აწყობდა მასწავლებელთა კურსებს, რისთვისაც ბიუჯეტში ცალკე ჰქონდა გამოყოფილი თანხა. საქართველოს ბიუჯეტში აფხაზეთის მასწავლებლებისთვის სამასწავლებლო კურსების მოსაწყობად 150 000 მანეთი იყო გამოყოფილი.

მაშინდელი პრესა ძვირფას ინფორმაციას გვაწვდის იმ განწყობის შესახებ, რომელიც აფხაზეთის მოსახლეობას გაუჩნდა სკოლების გაეროვნულების საკითხის დასმის შემდეგ. მაგალითად, გაზეთ „საქართველოს“ ფურცლებზე ვკითხულობთ: „სამურზაყანოელის სამშობლო ენა მეგრულია და გამოცხადდა, თუ არა გაეროვნება სკოლებისა, მაშინვე სამურზაყანოს ყველა სკოლებში ქართული ენის სწავლება შემოიღეს“ (საქართველო 1918: 4). ბუნებრივია, სამურზაყანოელებმა ის ენა აირჩიეს სასკოლო-საგანმანათლებლო ენად, რომელიც საუკუნეების მანძილზე მათი კულტურისა და ეროვნული იდენტობის, სალიტერატურო, საგანმანათლებლო საქმიანობისა და ღმრთისმსახურების ენა იყო.

საარქივო მასალები და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის დოკუმენტები ასაბუთებენ, რომ ამ დროს აფხაზეთში სასკოლო განათლება ქართულ, ბერძნულ და სომხურ ენებზე მიმდინარეობდა და ხელისუფლება ცდილობდა დაეცვა ეროვნულ უმცირესობათა საგანმანათლებლო უფლებები. ზოგადად, განათლებისა და ეროვნულ უმცირესობათა უფლებების საკითხს განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდნენ ქართველი სოციალ-დემოკრატები. ეს კარგად ჩანს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის მიერ განხორციელებულ ღონისძიებებში საქართველოში მცხოვრები ერების უფლებების დაცვის თვალსაზრისით. განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდნენ საგანმანათლებლო უფლებების დაცვას. ეს კარგად ჩანს სომხურენოვანი მოსახლეობის საგანმანათლებლო უფლებების დაცვის მაგალითზე. ცნობილია, რომ ამ დროს თურქულ-სომხური კონფლიქტის გამო საქართველომ თურქეთიდან ლტოლვილი მრავალრიცხოვანი სომხური მოსახლეობა შეიფარა. განსაკუთრებით ბევრი ოჯახი შეიფარა ჩვენმა ქვეყანამ 1919-1920 წლების მანძილზე, რაც აისახა სომხური სკოლების რაოდენობაზე. თუ 1919 წლის მაისისთვის საქართველოში 16 სომხური სკოლა იყო (სსცია, 1935: 26-29; შდრ. ჭუმბურიძე 2000: 20), 1920 წლის 18 დეკემბრისთვის მათი რაოდენობა ხუთჯერ გაიზარდა და 80 გახდა. ეს განსაკუთრებით ჩანს აფხაზეთში, სადაც 1918 წლამდე ორიოდე კერძო სომხური სკოლა არსებობდა. მაგრამ 1919 წლის მაისისთვის აფხაზეთში უკვე ფიქსირდება კოდორის მაზრაში ექვსი სომხური სკოლა: 1. ლაბრის, 2. ჯერგუნის, 3. ათარის, 4. წურგილის, 5. ათარო-არმიანსკის, 6. არაქე-ჩინიჩის დაწყებითი სკოლები; გუმისთის მაზრის 15 სომხური სასწავლებელი, აქედან 8 დაწყებითი სკოლა და ერთი უმაღლესი დაწყებითი სასწავლებელი: 1. დრანდის, 2. ბოგოპოჩტინის, 3. II სიმაღლის, 4. მერხეულის, 5. III მერხეულის,

6. წებელდის, 7. ლემის, 8. ზახაროვკის, 9. ლეჩკოპის, 10. იაშტუხის ორი დაწყებითი სკოლა, 11. ეშერის დაწყებითი სასწავლებელი, 12. გუმისთის დაწყებითი სასწავლებელი, 13. სოხუმის ორკლასიანი სასწავლებელი, 14. გუმისთის უმაღლესი დაწყებითი სასწავლებელი. გუდაუთის მაზრაში: ხუთი დაწყებითი სომხური სასწავლებელი: 1. გუდაუთის, 2. მწარას, 3. ანუხვის, 4. ვესელსკოეს, 5. ფსირცხის; იმავე დოკუმენტით, გაგრაში სამი სომხური სასწავლებელი ფიქსირდება: 1. კავაკლუკის, 2. კალდეხვარის, 3. ქირაშენის პირველდაწყებითი სასწავლებლები (სცსია, 1935: 70-71; შდრ. ჭუმბურიძე 2000: 75-76). ამ სკოლების ერთ ნაწილს სახელმწიფო აფინანსებდა, ხოლო დიდი ნაწილი კერძო შემოწირულობებით არსებობდა და მათ უმეტესად სომეხი მეცენატები ინახავდნენ.

საგულისხმოა, რომ ამ ტიპის სკოლები ზოგჯერ უარს აცხადებდნენ სახელმწიფო ენის შესწავლაზე, რადგან ჩვენ მიერ უკვე ზემოთ ხსენებული კანონმდებლობის საფუძველზე ყველა ტიპის სკოლაში ქართული ენის სწავლება სავალდებულო საგნად ითვლებოდა, თუმცა ამ გადაწყვეტილებას ბოლომდე ვერ იცავდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა. ზოგჯერ მოსახლეობა საკუთარი სურვილით ითხოვდა ქართულის სწავლას. მაგალითად, იმ პერიოდის პრესიდან ცნობილია, სოჭის ქართველების მოთხოვნები ქართული ენის საკითხთან დაკავშირებით. მოსახლეობამ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სათანადო უწყების წინაშე აღძრა შუამდგომლობა, რათა სოჭის გიმნაზიაში სავალდებულო საგნად შემოღებულიყო სახელმწიფო ენა (სახალხო საქმე 1919, №694: 3). ეს და მსგავსი ნაბიჯები ხელს უწყობდნენ იმპერიის მიერ წლების მანძილზე გატარებული ანტიქართული პოლიტიკის პრევენციას და მოსახლეობა ეტაპობრივად ახერხებდა დაბრუნებოდა იმ ისტორიულ კანონზომიერებას, რომელსაც თავის დროზე ძალის გამოყენებით მოწყვეტეს.

რეგიონში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მიერ პრევენციის მიზნით გატარებულ ღონისძიებათაგან აღსანიშნავია აფხაზეთში კულტურის სხვადასხვა დარგების ინსტიტუციური ჩამოყალიბების საკითხი. მაგალითად, 1919 წლის 23 აპრილს ქართული სამუსიკო საზოგადოების დავალებით, თბილისიდან სოხუმში ჩავიდა ცნობილი ქართველი მუსიკოსი ზაქარია ჩხიკვაძე, რომელმაც ადგილობრივ აფხაზ და ქართველ საზოგადო მოღვაწეებთან კონსულტაციების შემდეგ ქართული სამუსიკო საზოგადოების სოხუმის განყოფილება გახსნა. განყოფილების დაარსება მიზნად ისახავდა აფხაზური და ქართული სამუსიკო ხელოვნების განვითარებას. ეს იყო აფხაზეთის სამუსიკო საზოგადოების პირველი ინსტიტუციური გაერთიანება, რომელსაც სოხუმის აფხაზ-ქართველთა სამუსიკო საზოგადოება დაერქვა და მის თავმჯდომარეებად არჩეულ იქნენ ასტამურ ინალ-იფა და ნიკო თავდგირიძე (სახალხო საქმე 1919, №519: 2). საგულისხმოა, რომ ფინანსურად ეს საზოგადოება ქართული სამუსიკო საზოგადოების განყოფილებას წარმოადგენდა და თბილისიდან ფინანსდებოდა.

ამ პერიოდის სოხუმის სამუსიკო საზოგადოებას კვლავ ამშვენებდა ცნობილი ქართველი მუსიკოსი, მომღერალი და ლოტბარი ძუკუ ლოლუა. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ის 1904 წლიდან სოხუმში წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების სოხუმის გამგეობის ხელმძღვანელის –

მაშო ანჩაბადის მიწვევით მოღვაწეობდა. ძუკუ დიდი სიხარულით შეხვდა საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებას. ქართულმა პრესამ შემოინახა ცნობა, თუ როგორ აღინიშნა სოხუმში, ძუკუ ლოლუას აქტიური მონაწილობით, საქართველოს დამოუკიდებლობის ერთი წლისთავი 1919 წლის 26 მაისს: „დიდებულად იდღესასწაულა ქ. სოხუმმა საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების წლისთავი. კომისიის მიერ წინადავე შედგენილი გეგმით დილიდანვე ამოდრავდა ქალაქი და სადღესასწაულოდ მორთულმა ხალხმა გასწია თავისუფლების მოედნისაკენ: იქითკენ დაიწყო დენა ეროვნულ და რევოლუციური დროშებით სხვა და სხვა ორგანიზაციებმა, სხვადასხვა ეროვნებათა წარმომადგენლებმა თავიანთი დროშებით და პოლიტიკურმა პარტიებმა. ადგილობრივი სოციალისტ-ფედერალისტები შეგროვდნენ სანაპირო ქუჩაზე „კიოსკთან“ და თერთმეტ საათზე გასწიეს მოედნისაკენ. პროცესიას წინ მიუძღოდა მომღერალთა გუნდი ეროვნულის ტანისამოსში გამოწყობილი და ამხ. ძუკუ ლოლუას ეროვნულს ლოტბარობით აგუგუნებდა რევოლუციონერს და ეროვნულს სიმღერებს. მოედანზე აუარებელ ხალხს მოუყრია თავი და მეორე პოლკიც ლამაზად ჩამწყრივებულიყო აღლუმის მოლოდინში“ (სახალხო საქმე 1919, №543:3; შდრ. ახალაძე 2021: 111).

ამ ცნობაში ძუკუ ლოლუას დამოკიდებულებასთან ერთად შეუძლებელია არ შევამჩნიოთ საოცარი ძალისხმევა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობისა, რომელმაც ერთ წელში შეძლო ასეთი ნდობის მოპოვება აფხაზეთის მაშინდელ მრავალეროვან მოსახლეობაში და ქვეყნის დამოუკიდებლობის აღნიშვნა სათანადო დონეზე შეძლო. იმავე ცნობაში საუბარია საზეიმოდ მორთულ სოხუმზე და სხვადასხვა ეროვნების ადამიანების დამოკიდებულებაზე საქართველოს დამოუკიდებლობისადმი: „პარაკლისის შემდეგ მშვენიერი სიტყვით მიმართა ჯარს რაზმის უფროსმა პოლკ. თუხარელმა². შემდეგ მთავრობის წარმომადგენელმა ისიდორე რამიშვილმა ჩამოუარა ჯარს და ყველა ორგანიზაციებს და ყველას სიტყვით მიმართა. აქედან მთელი ეს პროცესია დაიდრა სანაპირო ქუჩისკენ, სადაც საუცხოოდ მოერთოთ სტუდენტებს საზეიმო თაღი დროშებით და ყვავილების ხლართულით. აქვე იყო გამოფენილი საქართველოს გენიის გამომხატველის შოთა რუსთაველის, ილიას და აკაკის, არჩილ ჯორჯაძის და ზდანოვიჩის, ნ. ჟორდანიასი, ნ. ჩხეიძის და ი. წერეთლის. დაიჭექა თუ არა ზარბაზნებმა, აფრიალდა ეროვნული დროშა, რომელიც სახელმწიფო ღერბს ფარავდა და გამოჩნდა თეთრი ტაიქოსანი რაინდი (სახალხო საქმე 1919, №543: 3). ამ ცნობიდან ჩანს, რამდენად გაწონასწორებულ და ფრთხილ პოლიტიკას ატარებდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა მრავალეროვან რეგიონებში და კონკრეტულად აფხაზეთში.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პოლიტიკა სოხუმის თეატრალურ ცხოვრებასაც დაეტყო. საგულისხმოა, რომ სოხუმის ქალაქის საბჭოსა და სცენის მოყვარეთა მიწვევით თბილისის თეატრალური

² გიორგი ალექსანდრეს ძე თუხარელი (1891-1927) – ქართველი სამხედრო მოღვაწე, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სახალხო გვარდიის პოლკოვნიკი. 1918 წელს ხელმძღვანელობდა აფხაზეთში ბოლშევიკების ანტისახელმწიფოებრივი ამბოხების ჩანშობის ოპერაციას.

საზოგადოება, რეჟისორები და მსახიობები ხშირად თამაშობდნენ სოხუმის, გაგრის, ოჩამჩირის თეატრების სცენებზე. ცნობილია, რომ აქ მოღვაწეობდნენ ქართველი მსახიობები და რეჟისორები: შალვა დადიანი, ელო ანდრონიკაშვილი, დავით კობახიძე, ეველინა წუწუნავა, ვასო აგულიშვილი, ნატალია ჯავახიშვილი, მიხეილ სულთანისძე და სხვები. 1918 წლიდან სოხუმში თეატრის რეჟისორად ზაქარია ურუშაძე დაინიშნა, რომლის ხელმძღვანელობით სოხუმის სცენაზე რამდენიმე სპექტაკლი დაიდგა, მათ შორის 1919 წელს დაიდგა შალვა დადიანის „შვილი ან სიყვარული“.

1919 წლის ზაფხულში სოხუმის დასის რეჟისორად სოხუმის ქართულმა საბჭომ მსახიობი ვ. ბარველი მიიწვია – გვაუწყებს გაზეთი „სახალხო საქმე“ (სახალხო საქმე 1919, №642: 2). ვ. ბარველი არის ქართველი მწერალი, მსახიობი და რეჟისორი ივანე (ვანო) ბარველი (მგელაძე), რომელიც ბაქოს ქართულ დასის წევრი იყო. მისი ინიციატივით 1920 წლის 20 ნოემბერს სოხუმის დასის სცენაზე დაიდგა ცნობილი აზერბაიჯანელი კომპოზიტორის – უზეირ აბდულ ჰაჯიბეკოვის კომიკური და რომანტიკული ოპერეტა „არშინ მალ-ალან“, რომელიც ქართულის გარდა რუსულ, სომხურ და ბერძნულ ენებზეც დაიდგა. საგულისხმოა, რომ სხვადასხვა ენაზე დადგმულ ერთ წარმოდგენაში ქართველი, რუსი, სომეხი და ბერძენი მსახიობები ერთმანეთს მხარს უჭერდნენ. 1920 წლის 8 ნოემბერს სოხუმის თეატრში დაიდგა ერთაწმინდელის „სიკვდილით დასჯა“, დავით აწყურელის (გამყრელიძის) „ცოლ-ქმრობის წინააღმდეგ“ და ა.შ.

სოხუმისა და გაგრის თეატრალური საზოგადოებები და სამუსიკო კაპელა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შეიარაღებული ძალების მხარდასაჭერად ფრონტზე გამამხნეველ კონცერტებს მართავდა. ერთ-ერთი ცნობით, 1919 წლის ზაფხულში გაგრის ფრონტიდან ცხენოსანი გვარდიის დივიზიონის მხედართა და ოფიცერთაგან საზოგადოება „კაპელამ“ საღამოსა და მადლობის დეპეშა მიიღო დასის მიერ ფრონტზე გამართული კონცერტის გამო (სახალხო საქმე 1919, №642: 2).

1920 წლის შემოდგომაზე სოხუმის საბჭომ დასში ცნობილი ქართველი რეჟისორი მიხეილ ქორელი (ქორიძე)³ მიიწვია და 1920-1921 წლის სეზონი მისი ხელმძღვანელობით დაიწყო. უფრო ადრე სოხუმის ქალაქის საბჭოს მიერ მიწვეული იყვნენ ქართველი მსახიობები: ნუცა ჩხეიძე, ნიკო გომიაშვილი, მიხეილ სულთანისძე, ალექსანდრე მგალობლისძე

³ **მიხეილ ქორელი – მიხეილ ფილიმონის ძე ქორიძე** (1876-1949) – ქართველი რეჟისორი და ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწე (1941), 1902 წელს დაამთავრა მოსკოვის ლაზარევის აღმოსავლური ენების ინსტიტუტი, მაგრამ თეატრისადმი სიყვარულმა სძლია და თეატრში გადავიდა. თავიდან მსახიობობდა თბილისისა და ბაქოს ქართულ თეატრებში, 1902-1910 წწ. ეწეოდა პროფესიულ სასცენო მოღვაწეობას საქართველოს თეატრებში როგორც მსახიობი, ხოლო 1910 წლიდან როგორც რეჟისორი. ხელმძღვანელობდა თეატრებს და დგამდა სპექტაკლებს ქუთაისში, ბათუმში, თბილისში, ჭიათურასა და სხვა ქალაქებში. იყო რეალისტი ხელოვანი, მოსკოვის სამხატვრო აკადემიური თეატრის პრინციპების პროპაგანდისტი. დიდი წარმატებით განახორციელა უილიამ შექსპირის „მაცხედი“, ჰენრიკ იბსენის „ნორა“, ერნესტ ტოლერის „კაცი-მასა“, ჰ. ჰერანსის „იმედის დაღუპვა“, სოფოკლეს „ოიდიპოს მეფე“, შალვა დადიანის „გუშინდელნი“ და სხვა პიესები (ქსე 1986: 549).

და სხვები. სწორედ მათთან ერთად და ადგილობრივ სცენის მოყვარეთა დასთან ერთად დადგა მიხეილ ქორელმა დავით ერისთავის „სამშობლო“, ენგელის „ზღვასთან“, ალექსანდრე ყაზბეგის „არსენა“, შალვა დადიანის „გუმბინდელნი“, ნიკო შიუკაშვილის „ციცინათელა“, ვალერიან შალიკაშვილის „უნიადგო“ და სხვ. მანამდე, ეს სპექტაკლები დიდი პოპულარობით სარგებლობდნენ დედაქალაქში და ასეთივე პოპულარობით გააგრძელეს ცხოვრება სოხუმის სცენაზეც.

დასკვნები

წარმოდგენილი ისტორიული დოკუმენტებისა და პრესის მასალების კრიტიკული ანალიზისა და გააზრების საფუძველზე შეგვიძლია გამოვიტანოთ დასკვნები: საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა იმთავითვე სისტემურად მიუდგა განათლებისა და კულტურის სფეროს რეორგანიზაციას. პირველად საქართველოში, მათ შორის აფხაზეთშიც, დაიწყო თანამედროვე საგანმანათლებლო სისტემის ჩამოყალიბება და საფუძველი ჩაეყარა ახალი ტიპის საგანმანათლებლო ურთიერთობებს. გატარებული პოლიტიკის საფუძველზე, ინსტიტუციურად ყველა სასწავლო დაწესებულება დაექვემდებარა სახელმწიფოს, „გააეროვნულა“ და მოაწესრიგა სასწავლო პროცესი, შექმნა ახალი ტიპის სასწავლო გეგმები როგორც სასკოლო განათლებისთვის, ასევე მაღალი საფეხურის სასწავლებლებისთვის, მხარი დაუჭირა და დააფინანსა მასწავლებელთა პროფესიული განვითარება, განსაკუთრებული ყურადღება დაუთმო ეროვნული უმცირესობების, კერძოდ, აფხაზთა საგანმანათლებლო უფლებებს, შექმნა რამდენიმე უმაღლესი დაწესებულება სასწავლებელი სოხუმში, გაგრამში, ოჩამჩირესა და სამურზაყანოში, ხოლო სოხუმის სამასწავლებლო სემინარია სასწავლო შინაარსით სამასწავლებლო ინსტიტუტად აქცია. დემოკრატიული რესპუბლიკის პოლიტიკამ ხელი შეუწყო აფხაზეთში მასწავლებელთა პირველი პროფესიული გაერთიანებების ჩამოყალიბებას.

1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის მიერ გატარებული პოლიტიკის შედეგად, თბილისიდან გაგზავნილი პროფესიული კადრების მიერ აფხაზეთში ჩამოყალიბდა პირველი სამუსიკო და თეატრალური საზოგადოებები, რომლებმაც მომავალში საფუძველი ჩაუყარეს პროფესიული მუსიკალური და თეატრალური კოლექტივების ინსტიტუციურ განვითარებას. დემოკრატიული საქართველოს პირობებში, ცნობილმა აფხაზმა მწერალმა და საზოგადო მოღვაწემ დიმიტრი გულიამ თბილისელი მეგობრების მხარდაჭერით შეძლო პირველი აფხაზურენოვანი გაზეთის შექმნა, რომელიც მოგვიანებით ბოლშევიკურმა ხელისუფლებამ გააუქმა.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კულტურულ-საგანმანათლებლო პოლიტიკა აფხაზეთში იყო თანმიმდევრული და იცავდა ადამიანთა, მათ შორის უმცირესობათა ფუნდამენტურ უფლებებს, ხელს უწყობდა და ახორციელებდა ქართველთა და აფხაზთა ნაციონალური იდენტობის განვითარებისა და ფორმირების პროცესს.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები

აქტების კრებული 1990: საქართველოს ეროვნული საბჭოსა და საქართველოს რესპუბლიკის 1918 წლის 13 სექტემბრის კანონი „ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლობისა საქართველოს ეროვნულ საბჭოში“. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული, 1918-1921 წწ. თბილისი, 1990.

ახალაძე 2021: ახალაძე ლ., საქართველოს განათლებისა და კულტურის ისტორიის ნარკვევები – აფხაზეთი (XIX-XX სს.). თბილისი, 2021.

ბერიძე 1992: ბერიძე ვ. კულტურა და ხელოვნება დამოუკიდებელ საქართველოში (1918-1921 წწ). თბილისი, 1992.

გელენავა 2000: გელენავა ი. სოხუმის სამასწავლებლო სემინარიის დაარსების ისტორიიდან. ჟურნალი „აფხაზეთის მოამბე“, №4. თბილისი, 2000.

სონღულაშვილი 1921: სონღულაშვილი ნ., საგანმანათლებლო სისტემა საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში, 1918-1921. თბილისი, 1921.

ქსე 1986: ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. X. თბილისი, 1986.

ჭუმბურიძე 2000: ჭუმბურიძე დ., განათლება 1918-1921 წლებში. თბილისი, 2000.

Анчабадзе... 2018: Документы по истории Абхазии XIX – начало XX века, над изданием работали Георгий Анчабадзе, Марина Пагава, Ия Туташвили. Тбилиси, 2018.

საარქივო დოკუმენტები

სცსია: საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო ისტორიული არქივი, ფონდი 1935, აღწერა 1, საქმე 987, ფ. 37-40; საქმე 835, ფურც. 8; საქმე 27, ფ. 26-29; საქმე 54, ფ. 70-71

პრესის მასალები

ერთობა 1918: გაზეთი „ერთობა“, 1918, 25 ოქტომბერი, №229, გვ. 3.

საქართველო 1918: გაზეთი „საქართველო“, 1918, 13 იანვარი, №10, გვ. 4.

სახალხო საქმე 1919: გაზეთი „სახალხო საქმე“, 1919, 7 მაისი, №519. გვ. 2; 7 ივნისი, №543. გვ. 3; 2 აგვისტო, №642, გვ. 2; 18 ნოემბერი, №682, გვ. 3-4; 2 დეკემბერი, №694. გვ. 3.